گذری بر مفاهیم و پایه های نظری وعملی برنامه درسی Null (مغفول) در آموزش پزشکی

صفرنواده، مریم (Msc) *
فتحی‌واجارگاه، کورش (PhD) **

چکیده

زمینه: توجه به برنامه Null کمک می کند که ما محتاطانه و با اطمینان انتخاب محتوا و جایگزین های آن را انجام دهیم. همچنین اهداف آموزشی خود را دوباره آزمون کنیم و اهدافی را گزینش نماییم که در محتوا مشخص باشند و بدرخشند و نهایتا توجه به برنامه مغفول دید ما را تیز و دقیق می کند که مبادا در روند برنامه ریزی محتوای آموزشی دچار اشکال و اهمال گردیم.

هدف: در این مقاله سعی بر این است نگاهی دوباره به مفهوم برنامه درسی مغفول افکنده شود و به این سوال که چرا مراکز آموزشی بعضی از مباحث را تدریس نمی کنند، تا حدودی پاسخ داده شود. همچنین برخی از روشهای دریافت و کشف این برنامه معرفی گردنند. در حیطه های نظری، عملی و پژوهشی، کاربرد مفهوم مغفول پیچیدگیهایی دارد که این مقاله در پی روشن کردن بعضی از این زوایا است. البته اینکه این مفهوم چگونه تعریف وتبیین گردد تاثیر بسزایی در روشن شدن حیطه های ذکر شده خواهد داشت.

روش کار: این بررسی با مرور منابع مربوط انجام شده است. در مراجعه به متون از یک سو منابع خاص برنامه درسی و از سوی دیگر منابع مربوط به حوزه آموزش پزشکی دنبال شده اند.

یافته ها و نتیجه گیری: برنامه درسی مغفول از جمله مفاهیم جدید در عرصه مطالعات برنامه درسی است که فهم و شناخت آن با پیچیدگی هایی مواجه است. با وجود این، امکان شناخت آن در واقعیت های نظام آموزش پزشکی وجود دارد و تلاش در این راه می تواند به بهبود امور کمک کند.

کلید واژه: برنامه درسی مغفول، آموزش پزشکی، برنامه ریزی درسی

مقدمه:

متفکران حوزه برنامه درسی به نامهای متفاوتی از انواع برنامه های درسی یاد کرده اند.گرچه گاه با مفهوم یکسان از عناوین متفاوت استفاده شده است، اما تلاش موفقیت آمیز متخصصان این حوزه برای شناسایی ومعرفی انواع برنامه درسی قابل انکار نیست(۱).

اینکه اندیشمندان حوزه مطالعات برنامه درسی بر سر برخی تعاریف و مفاهیم بحث و چالش دارند، امر جدیدی نیست و لذا این مفهوم نیز به ناچار درگیر این معضل می‌باشد. به همین دلیل در این مقاله مفهوم Null) (curriculum از زوایای مفهومی و مضمونی مختلفی که می تواند مطرح باشد، مورد بررسی قرار گرفته است . اگر چه به نظر نمی رسد که بتوان این مفهوم را بطور صریح، دقیق و مشخص تبین کرد. لیکن با توجه به نقش مهمی که این مفهوم در حوزه مطالعات برنامه درسی ایفا می کند و در عین حال خود نیز مورد غفلت واقع شده است ،کوششی در خصوص معرفی این مفهوم صورت گرفته است. این برنامه سه دیدگاه را فرا روی ما قرار میدهد: اولین دیدگاه اینکه برنامه درسی مغفول یک آنالیز

* عضو هیات علمی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی کرمان و دانشجوی دوره دکتری برنامه درسی دانشگاه علامه طباطبائی
** دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]

ساده از جایگزین های تهیه محتوا و تصمیم گیری در ورودی ها و خروجی های محتوا به ما میدهد و ما را با یکسری اهداف آموزشی و پرسش از اینکه چه جایگزین های محتوایی بایستی در نظر گرفته شود آشنا می کند. چه محتوایی با چه ترتیبی و چه توالی و چه کیفیتی می تواند ما را راحت تر به اهدافمان برساند. دوم اینکه توجه به مفهوم برنامه درسی مغفول موجب می شود به جای اینکه منتظر باشیم که برنامه درسی مغفول اتفاق افتد و بعد آن را کشف کنیم، به ما کمک می کند که اصلا جلوی ایجاد آنرا از ابتدا بگیریم. در آخر با مقایسه برنامه درسی اجرا شده، تجربه شده با فاصله ای که از برنامه درسی صریح دارند می توانیم به ابعاد مختلف برنامه درسی مغفول رسید.

در این میان کسانی که به معرفی انواع برنامه درسی اقدام کرده اند، می توان به آیزنر(۱۹۹۴-۱۹۸۵) اشاره کرد که برنامه های درسی را با نامهای آشکار، پنهان و مغفول معرفی کرده است. آیزنر در مباحث خود بر این موضوع استدلال کرده که آنچه مراکز آموزشی با استفاده از برنامه های درسی آشکار می آموزند بسیار کمتر از آن چیزی است که بوسیله برنامه های درسی پنهان خود به دانش آموزان منتقل می کنند. او درعین حال یاد آور شده که چیزهایی نیز وجود دارند که برنامه های درسی مدارس از آموختن آنها خودداری می کنند. بر این اساس برنامه درسی مغفول از نظر آیزنر شامل دانش ها و ارزشهایی می‌شود که مراکز آموزشی به آموزش آنها اقدام نمی‌کنند. هر چند که ممکن است ارزش واهمیت آنها بیشتر از مواردی باشد که توسط مراکز آموزشی آموزش داده می شود(۲).

تحلیل آیزنر از فعالیتهای مراکز آموزشی ومعرفی برنامه درسی مغفول ، توجه سایر اندیشمندان را نیز به این موضوع جلب کرده است(۴و۳). ویلسون،۲۰۰۵(۴) ضمن معرفی یازده نوع برنامه درسی با عناوین آشکار یا مدون، اجتماعی، پنهان، مغفول ، وهمی(فانتوم)، ضمیمه، بدیع، بکار گرفته شده، کسب شده، درونی شده و الکترونی، برنامه درسی مغفول را با همان نگاه آیزنر بکار گرفته است. اولین نکته ای که در توجه به برنامه مغفول مترتب می شود این است که نسبت به انتخاب محتوای برنامه درسی و جایگزین های آنها برنامه درسی بگونه ای محتاطانه و با دقت تصمیم گیری نماییم. دومین مسئله در توجه به برنامه مغفول این است که ما را تشویق می کند که اهداف آموزش خود را دوباره بیآزماییم و اهدافی را گزینش نماییم که در محتوا مشخص باشند و بدرخشند. و نهایتا برنامه درسی مغفول می‌تواند بر این اساس که دید و دانش ما را تیز و دقیق سازد واز اینکه دچار سهت انگاری شدن ما را رهایی میدهد. در اولین دید برنامه درسی مغفول یک ساده را از جایگزین های تهیه محتوی و تصمیم گیری در ورودیها وخروجی های محتوای برنامه درسی را به ما نشان میدهد. همچنین ما باید متوجه باشیم ،که در نظر گرفتن مغفول به عنوان یک مفهوم، ممکن است برنامه ریزان درسی را رهبری کند به اینکه بطور واضح در باره اینکه چرا بعضی مباحث از برنامه حذف شده است مرتبه از خود سوال کنند و به جای اینکه منتظر شویم که بعد از برنامه ریزی موارد مغفول را کشف کنیم از ابتدا با توجه به مواردی که ذکر شد مواظب باشیم که در تمامی موارد را مد نظر قرار دهیم که از شروع برنامه ریزی محوای آموزشی دچار برنامه درسی مغفول نشویم. بنا بر این میتوان گفت توجه و در نظر گرفتن برنامه درسی مغفول کارد برد زیاد و با ارزشی در خصوص جلوگیری از خطاهای تعیین محتوای آموزسی ودرسی دارد (۵). برای رسیدن به مباحثی که سهوا قرار است حذف شود (در ابتدای برنامه‌ریزی) بایستی تصور، آینده‌نگری و پیش بینی را سر لوحه کار خود قرار دهیم(۶).

در مجموع میتوان گفت برای احتراز از دچار شدن به برنامه درسی مغفول بایستی به تمامی جوانب علم مطالعات برنامه درسی توجه کرد(۷).

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]

آیا برنامه درسی مغفول اساسا نوعی برنامه درسی محسوب می شود؟

برنامه درسی Nullدر حقیقت پس از کشف ،ما را با این مسئله روبرو می کند که بطور مثال مبحثی می بایستی در برنامه درسی مدارس حضور می داشته و شاید حضورش هم بسیار ضروری می بوده ولیکن حالا متوجه شده ایم (در مقابل برنامه درسی اجرا ویا تجربه شده)که حضور ندارد.از آنجا که نبودنش مشکل آفرین و بودنش مشکل گشا استلذا در تقسیم بندی انواع برنامه درسی لحاظ شده است و به عنوان یک برنامه درسی از آن یاد می شود.

در عین حال لازم بذکر است که برنامه درسی مغفول حامل یک پارادکس درعنوان است . به این مضمون برنامه درسی مغفول چگونه همزمان با اینکه برنامه است، مغفول نیز هست؟! این پارادکس در عنوان برنامه درسی پنهان نیز نهفته است به این معنی که چگونه در عین این که برنامه است ،پنهان و اراده نشده نیز هست؟!

این پارادکس ها زمانی قابل توجیه وتفسیر میشوند که به معنای دیگری از برنامه توجه کنیم ومعنای معمول آن را کنار بگذاریم.تنها یک معنای عمیقتر از بر نامه درسی است که میتواند از نظر معنایی ومفهومی اشکالی را مترتب نکند وآن معنای عمیقتر چیزی جز تجربه نیست.تجربه یادگیری مغفول قابل فهم است.همانطور که با تمسک به این معنای برنامه (تجربه)یادگیری پنهان یا اراده نشده قابل فهم می گردد.

در حقیقت آنچه از جنس یادگیری ها باید در برنامه درسی حضور داشته باشد اما به دلیل سیطره عادات وسنت ها ومعمولا از سر نا آگاهی ویا سهل انگاری (درعرصه تصمیم گیری)،از دستور کار تعلیم وتربیت حذف شده است.(۹و۸)

انواع کارکرد نظری و عملی (Null)

کارکرد نظری: دعوت به باز اندیشی یا برقراری گفتگوی مستمر میان حوزه هست ها و حوزه نیست ها برای شناخت آنچه که موجب مغفول شدن برنامه درسی می شود. این موضوع شامل: الف: دعوت به بکارگیری تخیل در فرایند تصمیم گیری های برنامه درسی ،در حقیقت دیدن انجه نیست قبل از آنکه نیست شود. ب: داشتن نگاهی پویا به برنامه درسی وپایش مداوم آن؛ می باشد.

کارکرد عملی: کارکرد عملی شامل دو وجه است: الف: تحمیل محرومیت های تربیتی که ممکن است ماندگار بوده و جبران پذیر نباشد و ب: به طور عمده تاثیرات سلبی یا قابلیت های کسب نشده را شامل می شود.

برنامه درسی مغفول در آموزش پزشکی

اصولا شاید به جرات بتوان گفت یکی از مباحث اساسی مغفول درآموزش پزشکی که حدود یک دهه به آن پرداخته شده است، و از مغفولیت در آمده است، ایجاد مرکزی با نام مرکز مطالعات وتوسعه آموزش پزشکی است .که تحول عظیم و بسیار مثبتی را در امر آموزش پزشکی و پیرا پزشکی را در سطح اعضاء هیئت علمی و دانشجویان به دنبال داشته است .به حدی که از حدود شروع دهه ۸۰ بطور رسمی سعی در تربیت نیروی انسانی متخصص در زمینه های مربوط به مباحث برنامه‌ریزی آموزشی و برنامه درسی، تکنولوژی آموزشی ، سنجش و اندازه گیری وارزشیابی شده است. افرادی با پایه علوم پزشکی در زمینه های برنامه ریزی درسی ، آموزشی و تکنولوژی آموزشی برای آموزش این علوم بین رشته‌ای تربیت شده‌اند، تا با تلفیقی که از مباحث آموزشی (یادگیری-یاد دهی) با پزشکی انجام می دهند در آموزش علوم پزشکی موفق‌تر عمل نمایند.

از جمله موارد برنامه درسی مغفول در آموزش پزشکی را می توان از عدم حضور برنامه درسی جمعیت و تنظیم خانواده بطور شفاف و واضح در سیستم آموزش پزشکی قبل سال ۱۳۷۶ نام برد . قرن انفجار جمعیت وبالا بودن نرخ رشد جمعیت ایران و نیاز شدید به کنترل جمعیت

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]

کشور موجب شد برنامه‌ریزی وسیعی در این خصوص انجام گیرد و تمامی مقاطع تحصیلی و رشته‌های دانشگاهی پزشکی و پیراپزشکی و حتی غیر پزشکی ۲ واحد درسی جمعیت و تنظیم خانواده را بگذرانند. و موضوعی از موضوعات درسی که تا آن زمان بدین گونه دقیق و عمیق مورد توجه قرار نگرفته بود ، مورد توجه و عنایت قرار گرفت. پیامد های غفلت از برنامه تنظیم خانواده وکنترل جمعیت موجب شد که با رشد نزدیک به ۴ مواجه شویم و آثار این غفلت موجب شد که متوجه نبود این مباحث آموزشی و درسی شویم.

مغفول واقع شدن آموزش دقیق و صحیح نسخه نویسی و تجویز دارو در دوره کارشناسی مامائی که یکی از رشته‌های مجوز دار جهت نسخه کردن برخی از داروهای مجاز به تجویز در این رشته می باشد، از موارد دیگر از مثال‌های برنامه درسی مغفول در آموزش پزشکی می‌باشد،از آنجا که نسخه نویسی یکی از موارد جدا ناشدنی از رشته مامائی می باشد و بطور سطحی وگاهی تجربی دانشجویان این رشته، فرا می گرفتند و در عمل اجرا می‌کردند، امروزه به عنوان قسمتی مهم از درس فارماکولوژی تخصصی در این رشته آموزش داده می‌شود و حتی در مورد فارغ التحصیلان قبلی به صورت برگزاری کارگاهای آموزشی و بازآموزی برگزار می‌گردد. تا پیآمدهای غفلت ازآن که می تواند بسیار خطرناک بوده و حتی درمان صحیح و یا جان بیمار را به خطر بیندازد دیگر تکرار نشود.

مغفول واقع شدن میزان واحد تئوری و عملی واحد درسی کمک های اولیه و احیاء در رشته های داروسازی ،دندانپزشکی و مامائی که امروزه به آن دقیق پرداخته می‌شود از دیگر موارد برنامه درسی مغفول در آموزش پزشکی می باشد . تا قبل از دهه ۸۰ در زمینه تدریس تئوری و عملی مباحث احیاءدر این رشته ها دقت کافی به عمل نمی آمد ،از آنجا که تمام رشته های تحصیلی علوم پزشکی وپیرا پزشکی بطور مستقیم وغیر مستقیم در امر درمان، سلامت و بهبودبخشی به بیماران دخالت دارند، این امر واجبی است که بطور گسترده در زمینه آموزش کمک‌های اولیه در زمینه احیاء قلبی و تنفسی دقت بیشتری مبذول روا داشته شود که هم اکنون در حال اجرا است.

از اینگونه مباحث مغفول در آموزش پزشکی فراوان به چشم می‌خورد که با دیدگاه تخصصی برنامه‌ریزی درسی می‌توان با فعالیت تخصصی‌تر در مرکز مطالعات و آموزش پزشکی آنها را کشف کرد و از وضعیت مغفول درآورد و اصلاح نمود.

بررسی مفاهیم مختلف NULL

برنامه درسی پوچ، محذوف، عقیم و مغفول مترادف‌هایی هستند که به صورت هم معنی در مقابل Null Curriculum بکار گرفته شده‌اند،که شاید در حقیقت تقسیم بندی‌های مختلفی است از مبحث کلی Null که خود به زیر مجمو عه هایی تقسیم میگردد.(۴)

برنامه درسیNull (پنهان)

برنامه درسی Null پنهان شاید معادل زیباتری با عنوان عقیم را بتواند به خود اختصاص دهد. زمانی که برنامه درسی از به بارآوردن تجربیات یادگیری در دانش آموزان عاجز باشد. در حقیقت برنامه درسی Null رخ داده است. این مسئله مشابه زمانی است علیرغم مراقبتها ومعالجات پزشکان در درمان سرطان و یا نازایی عقیم وپوچ می مانند. نکته اساسی دیگری که نیاز به دقت نظر کافی دارد این است که این موضوع چقدر(چه میزان) برنامه درسی به روز و متناسب با زمان است، می‌تواند ما را متوجه درصد عقیمی (پوچی) برنامه‌مان بگرداند. در حقیقت خاصیت برنامه درسی Null، که در برنامه درسی پنهان نیز مصداق دارد، این است که ذهن برنامه‌ریزان ، پژوهشگران و مربیان همواره آماده و حساس باشد که همه چیز دیده شود و سپس برنامه طراحی می گردد(۵).

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]

در چار چوب نظری برنامه درسی وروشهای پژوهشی وکشف آن باید گفت برنامه درسی مغفول از مقایسه حاصل میشود وآنچه که در این مقایسه نبود،را نشان میدهد ، مغفول نام دارد. بدین ترتیب برنامه درسی مغفول یعنی برنامه ای که نیست ،اما به دلایلی احتمال وجود و تحقق یافتن را دارد. بدین ترتیب برنامه درسی مغفول یعنی برنامه ای که نیست، اما به دلایلی احتمال وجود و تحقق یافتن را دارد.

برنامه درسی مغفول وجه نقصان در برنامه درسی آشکار یا مدون است. امکان وجودی برنامه درسی مغفول به تناسب وجه مقایسه مستدل میشود. این نقص می تواند از مقایسه با برنامه درسی مطلوب یا آشکار در مکان یا زمانی دیگر حاصل شود. عنایت به این مسئله ضروری است که در برنامه درسی یک کل متشکل از اجزا است و مقایسه می تواند در همه اجزا دنبال شود(۴).

Null بودن برنامه درسی از منظر نظر چه کسانی مطرح است؟

پاسخ این است که به تعداد ذینفعان ومرتبطان برنامه درسی بحث Null را خواهیم داشت.

- از دیدگاه یاد دهنده
- از دیدگاه یادگیرنده
- از دیدگاه جامعه (به مفهوم عام جامعه)
- از دیدگاه متخصصین برنامه درسی
- از دیدگاه مسئولین مملکتی (دولت)
- از دیدگاه سیاست و حکومت حاکم بر جامعه
- از دیدگاه موقعیت جغرافیایی خاص
- از دیدگاه روابط بین الملل بین دول
- از دیدگاه مسائل اقتصادی
- از دیدگاه مسائل فرهنگی (سنن وآداب و رسوم)
- از دیدگاه قانون و مقر رات خاص حاکم بر هر منطقه
- از دیدگاه شرایط کلی حاکم بر محیط و نظام آموزشی وبرنامه درسی
- از دیدگاه تاریخی جامعه مورد نظر
- از دیدگاه علمی جامعه مورد نظر

انواع Null curriculum	مشترکین یا وابستگان (stake holders) برنامه درسیNull			
	ذیصلاح (برنامه ریزان)	ذینفوذ (حکومت)	ذیربط (شاگردان)	ذینفع (جامعه وحکومت)
Omitted	+	+		+
Neglected	+	+		
Ster lized		+		
Covert Null			+	
Overt Null		+		

انواع برنامه درسی که در برنامه درسی صریح یا IMPLICIT (مکتوب) مستند وجود ندارد:

۱-برنامه درسی محذوف(OMITED)

۲-برنامه درسی مغفول (NEGLECTED)

۳-برنامه درسی عقیم ، پوچ یا خنثی(NULL)

۴- برنامه درسی پنهان(EXPLICIT)

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]

انواع برنامه درسی بر اساس رویه های آموزشی

۱-برنامه درسی منفور (غیر مفید، مضر): آنچه که آموزش داده می شود ولی نباید آموزش داده شود وآموزش آن غیر و مضر است.

۲-برنامه درسی اضافی یا زائد: آنچه که آموزش داده میشود ولی اموزش آن ضروری و مفید به نظر نمی رسد.

۳-برنامه درسی مدفون: آنچه که آموزش داده نمی شود و نباید هم آموزش داده شود.

۴-برنامه درسی مقبول یا ملزوم: آنچه که آموزش داده می‌شود وضروی است که آموزش داده شود.

۵-برنامه درسی مغفول، مورد غفلت واقع شده یا ناگفته برنامه درسی مغفول وجه نقصان برنامه درسی مطلوب یا آشکار است. به این معنی که آنچه آموزش داده نمی شود ولی باید ضرورتا آموزش داده شود.

۶- برنامه درسی مطلوب (آشکار): آنچه که باید آموزش داده شود وسعی بر اجرای آن میباشد.

اهمیت کشف برنامه درسی مغفول

اهمیت وضرورت کشف برنامه درسی مغفول از آن جهت است که محرومیت ناشی از آن بر جریان رشد دانش‌آموزان اثری تعیین کننده بر جای می‌گذارد . برنامه‌ریزان درسی با پایش مداوم برنامه درسی اجرا شده و تجربه شده با استفاده از مقوله‌های امکان‌سنجی، نیازسنجی و ارزشیابی در حوزه مطالعات برنامه درسی همواره به این سوال بایستی پاسخ دهند که آیا آنچه در حال حاضر در برنامه درسی مکتوب و مستند و در حال اجرا ودر حال تجربه، موجود نمی‌باشد از اهمیت و اولویت کمتری نسبت به آنچه که ارائه میشود برخوردار است یا خیر؟

حوزه تجربه ها یا نتایج یادگیری حاصل شده برای دانش‌آموزان ،تحت تاثیر هر سه نوع برنامه درسی (صریح و آشکار، پنهان ،Null) شکل می گیرد. تفاوت این برنامه‌ها در کیفیت تاثیر گذاری آنها بر این حوزه‌ها می‌باشد.

در حالیکه تاثیر برنامه ی درسی صریح و ضمنی از نوع ایجابی است، تاثیر برنامه درسی مغفول به طور عمده از نوع سلبی است. و لیکن در موارد اندکی، از جمله برنامه درسی مغفول از نوع ایجابی به مقدار بسیار کم می باشد. (۴)

راههای یافتن برنامه درسی مغفول

۱-کشف انواع برنامه درسیNull از طریق پژوهش به همراه یک نیاز سنجی پویا در تمامی مراحل برنامه ریزی وارزشیابی مداوم برنامه درسی اجرا شده و تجربه شده در مقایسه با برنامه درسی صریح ومطلوب قابل حصول است.

۲-مقایسه مداوم برنامه درسی با شرایط متحول فرهنگی ،اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، زمانی و.. که آیا سازگاری مورد قبولی ما بین آن و اینها وجود دارد؟!

برای شناسایی برنامه درسی مغفول از طرق مختلفی می‌توان استفاده کرد. چگونگی تعیین برنامه درسی مبنا برای مقایسه برنامه درسی مورد نظر ، موضوع اصلی شکل گیری روشهای شناسایی برنامه درسی مغفول است.

با وجود این ، چگونگی تعیین ابعاد هر یک از دو برنامه و روش هایی مقایسه داده ها ی حاصل نیز بر پدیدایی شیوه های شناسایی موثرند. شناخت برنامه درسی مغفول از طریق مقایسه بین برنامه درسی مورد نظر با برنامه درسی مبنا حاصل می شود و برنامه درسی مبنا به طرق متفاوتی ممکن است بدست آید. شاید توسل به دیدگاه «کلاین» درباره انواع برنامه های درسی یکی از طرق مناسب معرفی برنامه درسی مغفول باشد.

وی در الگوی مطالعه نظام درسی از سطوح هفتگانه برنامه درسی با عناوین برنامه درسی آکادمیک، برنامه درسی اجتماعی، برنامه درسی رسمی، برنامه درسی نهادی، برنامه درسی آموزشی، برنامه درسی اجرایی و برنامه درسی تجربه شده سخن به میان آورده و هر برنامه درسی را متشکل از نه عنصر هدف ها ،محتوا، مواد و منابع، فعالیت‌ها، راهبردهای تدریس، ارزشیابی ،گروه‌بندی، زمان و فضا دانسته است . بر اساس این دیدگاه ، هر یک

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]

از سطوح بالاتر می تواند مبنایی برای مقایسه محسوب گردد و سطح پایین تر با آن مقایسه شود. تفاوت نقصانی حاصل از این مقایسه را می توان برنامه درسی مغفول قلمداد کرد . یعنی اگر بین سطح برنامه درسی رسمی با سطح برنامه درسی آکادمیک تفاوتی وجود داشته باشد، که نشان هایی از نقصان برنامه درسی محسوب می شود ، میتوان آن را برنامه درسی مغفول نامید. عنایت به این موضوع ضروری است که برنامه درسی بعنوان یک کل متشکل از اجزا مطرح است و مقایسه می تواند در همه اجزا دنبال شود(۵).

بحث و نتیجه‌گیری

آنچه در این مجمل به آن رسیده ایم این است که برنامه درسی مغفول با توجه به تقسیم بندی های مختلفی که دارد، اصولا در برنامه صریح دیده نمی شود .که گاهی این عمدی است و گاهی سهوی است، ما با آن قسمت عمدی کاری نداریم، موضوع آن قسمت از برنامه درسی که می بایستی باشد و یا حتی به شکل بسیار ضروری می بایستی باشد و حالا نیست و جای آن در برنامه درسی در حال اجرا و تجربه شده خالی است. بدین جهت نظام آموزشی بایستی به دور از سنت و عادات و با توجه به سیالیت و پویایی برنامه درسی، همواره بین هست ها و نیست ها، بنا به اقتضائات زمانی، مکانی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... برنامه درسی را بطور مداوم پایش نماید و همواره مراوده و مبادله بین حوزه هست ها و نیست ها در جریان باشد.

پیام اصلی این برنامه این است که گفتگوی بین آنچه هست و نیست باید ادامه داشته باشد و ما را به تفکر انتقادی و باز خوانی در این مقوله وادار سازد. لازم به ذکر است که این مفهوم با این مضمون که هر نبودی غفلت است ،مغایرت دارد. هر نبودی برابر با برنامه درسی مغفول نیست، بلکه نبودی که غیر مدلل باشد واز جنس غفلت و سهل انگاری باشد، در برنامه درسی مغفول می گنجد.

برنامه درسی مغفول ، خاستگاه مباحثی از جمله هوشیاری، تفکر انتقادی ،تلفیق ،اصلاحات و آسیب شناسی برنامه درسی نیز می باشد.

با دقت نظر ،ژرف اندیشی، تفکر انتقادی، پایش مداوم، توجه به سواد رسانه ای و سواد میان فرهنگی و ارتباطات عصر جدید همگی دستاوردهای برنامه درسی مغفول هستند.

برنامه درسی مغفول خود به دو دسته آشکار و پنهان تقیسم میشود، آشکار با معاینه برنامه درسی قصد شده قابل تشخیص و درمان است،زیرا همانند علائم بیماریها در مقایسه با افراد سالم علامت ونشانه دارد، در صورتیکه پنهان همانند سرطان ،خصوصا در دیدی سطحی ،بدون علامت ونشانه است.

راهکار کشف آن در بررسی عمیق عرصه برنامه قصد شده و اجرا شده است. این وجه برنامه درسی مغفول با گذشت زمان و افزایش دانش آدمی آشکار شده وکاهش می یابد. اما وجه آشکار برنامه درسی مغفول به طور مستمر با توجهات ما به روز تثبیت می گردد.

منابع:

۱. فتحی واجارگاه، کورش(۱۳۸۵): «کالبد شکافی برنامه درسی تجربه شده :مدلی برای پژوهش در حوزه برنامه درسی»، در:انجمن برنامه ریزی درسی ایران:قلمرو برنامه درسی در ایران،تهران سمت(صص ۱۰۶-۸۲).

۲. ملکی ، حسن(۱۳۸۶):مقدمات برنامه ریزی درسی، تهران: سمت.

۳. موسی پور، نعمت الله(۱۳۸۵): مبانی برنامه ریزی آموزش متوسطه ، مشهد، به نشر(چاپ دوم).

۴. مهرمحمدی،محمود(۱۳۸۱): برنامه درسی: نظرگاهها، رویکردها و چشم اندازها. مشهد: به نشر

۵. موسی پور، نعمت الله. مهر محمدی،محمود(۱۳۸۷): غفلت زدائی از برنامه درسی ،نشست تخصصی خرداد ماه ۱۳۸۷ انجمن برنامه ریزی درسی ایران .

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]

6. Eisner،E.W.(1994).The Educational Imagination:Ondesign and evaluation of school programs.(3rd.ed)New York:Macmillan.
7. Shugrunsky،D.(2004):" Type of curriculum in citizenship education"، WWW.epea.asu.edu/epaa/u7n29.htm1.
8. Wilson،L.O.(2005):"What are the types of curriculum"، WWW.uwsp.edu/education/Lwilson/currhc/curtyp.htm
9. DAID J.FLINDERS،NEL NODDINGS، and STEPHENJ.THORNTON Stanford University" The Null Curriculum: ItsTheoritical Basis and Praactical Implications".

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-10]